

Jean ELSEN & ses Fils s.a.
Avenue de Tervueren 65, B-1040 Bruxelles
Tél. 00-32-2-734.63.56 Fax 00-32-2-735.77.78
website : www.elsen.eu e-mail : numismatique@elsen.eu

Verzameling J.R. Lasser (New York)

Noodmunten

24 maart 2007

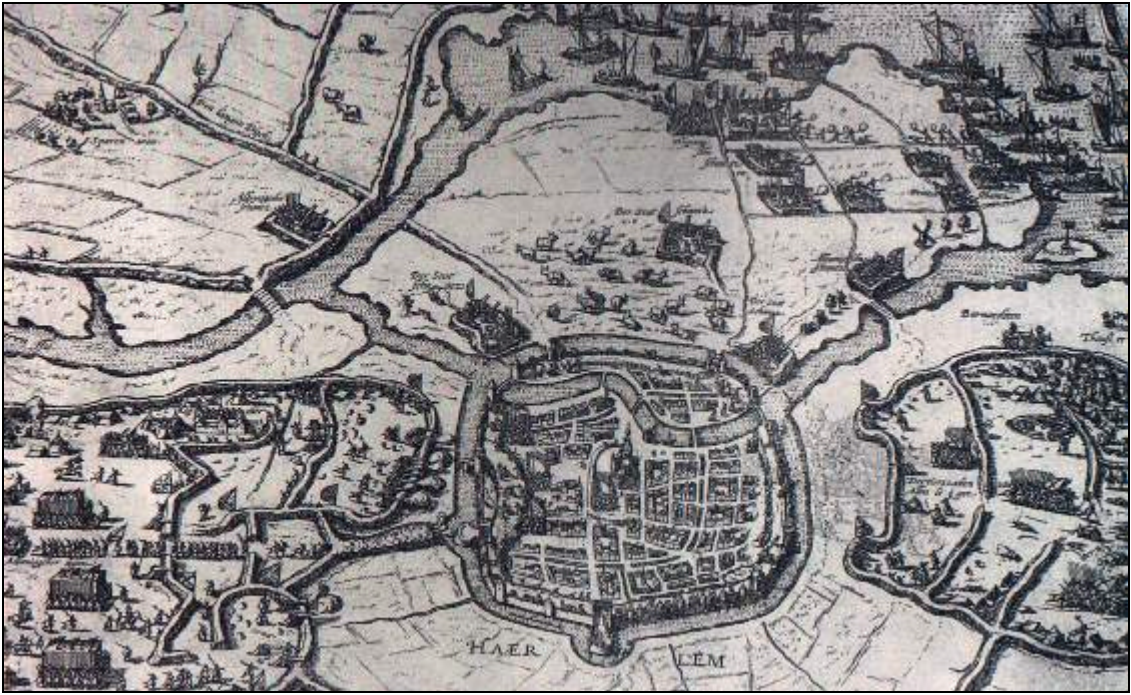
De veiling van de verzameling J.R. Lasser in september 2006 bracht uitzonderlijke resultaten. In onze veiling van maart 2007 bieden wij het tweede deel van deze buitengewone verzameling aan. Het gaat om een zeer volledige reeks van de noodmunten vooral uit de Nederlanden, maar ook andere belegeringsmunten bevinden zich in de verzameling. De Tachtigjarige Oorlog (1568-1648) is rijkelijk vertegenwoordigd, inclusief de uiterst zeldzame munten, zoals blijkt uit de hiernavolgende kleine selectie.

Haarlem belegerd door de Spaanse troepen onder don Frederik (11 december 1572-13 juli 1573), nooddaalder van 32 stuiver, 1572; Mailliet 47, 14; Delmonte 162 a; van Gelder – (vgl. 13c maar met stempel 1: poinçon van 12,5 mm voor het stadswapen). Uiterst zeldzaam, Zeer Fraai.

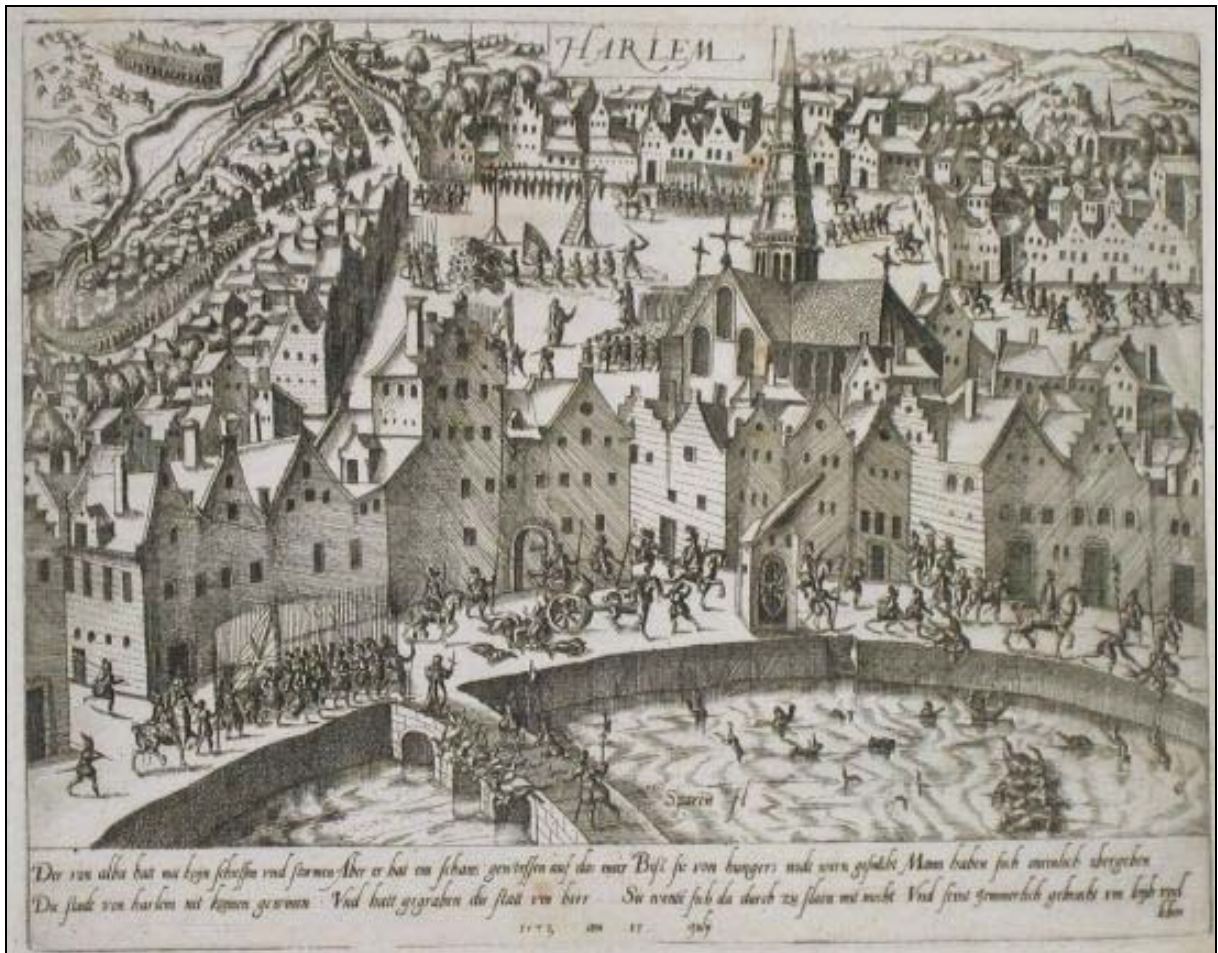

(Delmonte 162 a)

Hoewel een aantal magistraten voor overgave was weigerde Haarlem de door Bousu aangeboden genade van de koning en besliste de stad weerstand te bieden. Het kleine garnizoen werd geleid door Wigbout Ripperda die de inwoners er van had kunnen overtuigen hoe weinig men de Spanjaarden op hun woord kon vertrouwen. De prins van Oranje zond Marnix van Sint Aldegonde naar Haarlem om het verzet te organiseren. De hertog van Alva gaf het bevel de stad door een leger van 30.000 man te laten omsingelen, dat verscheen voor Haarlem op 11 december 1572. Door de honger gedwongen gaf de stad zich over op 13 juli 1573 aan don Frederik, Alva's zoon. Het hele garnizoen werd de keel overgesneden of verdronken en vooraanstaande burgers werden terecht gesteld. De haat tegen het Spaans bewind nam nog toe zowel bij katholieken als bij protestanten. Op 21 december 1572 werden nooddaalders aangemunt met het stadswapen en de datum 1572. De massa was deze van de kruisrijksdaalder (29,40 g) die in 1572 een koers had van 32 stuiver, zoals de *Reichstalers*. Het aangeboden stuk vertoont het merk van een met de slag belaste zilversmid, een doodskop.

Haarlem belegerd door de hertog van Alva (1572-1573)

Haarlem belegerd door de hertog van Alva (1572-1573)

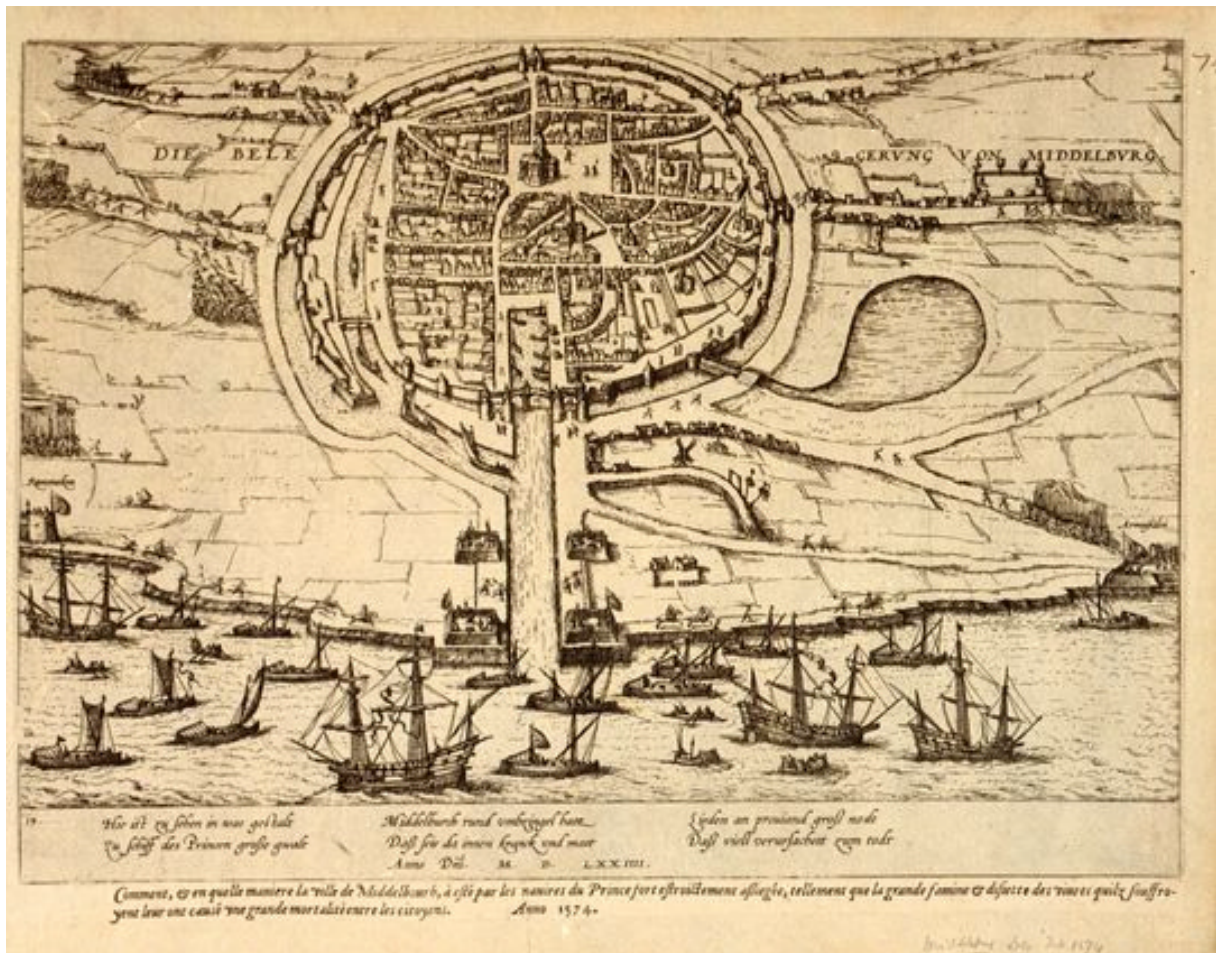
Middelburg, het Spaanse garnizoen onder Mondragon door de Geuzen belegerd (voorjaar 1572-19 februari 1574), ½ velddaalder van 18 stuiver, 1574; Mailliet 84, 17; Delmonte 68; van Gelder 44a. Uiterst zeldzaam, Prachtig.

(Delmonte 68)

Op paaszondag 1572 kwam de bevolking van Vlissingen in opstand tegen het Spaans Bewind en verzette zich tegen de komst van een Spaans garnizoen. Hernando Pacheco, de ingenieur van Alva, gelast met het oprichten van een nieuwe citadel en het innen van de *alcabala*, de tiende penning, werd in Vlissingen vermoord. De haven van Vlissingen sloot zich bij de rebellen aan en werd door de Geuzen bezet wat een belangrijke strategische aanwinst betekende vermits Vlissingen de toegang tot de Schelde controleerde. De Geuzen bezetten verscheidene havens en op 4 mei sloot Veere zich eveneens bij hen aan. In het groot arsenaal van Veere maakten ze zich meester van 2.000 bronzen scheepskanonnen die er zopas ter versterking naartoe waren gebracht. De ligging van Veere was eveneens zeer belangrijk voor de toegang tot Antwerpen. Enkhuizen sloot zich bij de Geuzen aan op 21 mei 1572. Nadat Alva de Spaanse troepen uit Zeeland had teruggetrokken om ze in te zetten tegen Bergen (Mons), dat in handen was van de rebellen, stond Boussu zonder versterking machteloos. In Zeeland veroverden de Geuzen nog Zierikzee zodat, in de zomer van 1572, de meeste steden van Holland en Zeeland zich bij de opstandigen hadden gevoegd en het gezag van de prins van Oranje hadden erkend. In Zeeland wenste Middelburg, de hoofdstad, haar oude stapelprivileges te behouden en zag met afgunst de concurrentie van Vlissingen en Veere toenemen. Middelburg verkoos daarom aan de zijde van Alva te blijven en vormde, samen met Goes en Tholen, het bolwerk van de Spaanse verdediging in Zeeland. Op 20 juli 1572, werd Oranje door de respectieve Staten als stadhouder van Zeeland-Holland en Utrecht erkend (hij was in 1559 aangesteld als stadhouder en luitenant-generaal van Filips II voor Holland-Zeeland, Utrecht, Voorne en Briel maar afgezet na zijn vlucht naar Duitsland). Eind oktober ontzette Cristóbal de Mondragón met een troepenmacht van 3.000 Spanjaarden het door de Orangisten belegerde Goes in de Scheldemonding. Ondertussen bleef het aan de regering trouw gebleven Middelburg sedert 1572 door de troepen van de prins van Oranje ingesloten. Woedend over de enorme uitgaven en de tegenslagen van Alva en don Frederik besloot Filips II op 30 januari 1573 Alva te vervangen door Requesens. Alva, "de helsche duivel" uit het Geuzelied, verliet Brussel op 18 december 1573. De nieuwe gouverneur-generaal, don Luis de Requesens, diende de politiek van Alva verder te zetten en ondernam een tweede poging tot onderwerping van Holland en Zeeland. Middelburg werd nog altijd door de Geuzen belegerd omdat de inname van deze stad hen een veilige controle over Vlissingen en Veere verzekerde. Op 1 augustus 1573 hadden de Geuzen de belangrijke voorhaven, fort Rammekens, veroverd. De Spanjaarden hadden geprobeerd garnizoen te werpen in Reimerswaal om hun bewegingsvrijheid in Bergen op Zoom veilig te stellen. Maar de admiraal van Zeeland, Louis Boisot, verhinderde dit en nam Reimerswaal in op 26 november 1573. Requesens besliste nu in Bergen op Zoom een vloot bijeen te brengen die aangevoerd werd door Romero. Deze vloot moest zich verenigen met de vloot door d'Avila in Antwerpen bijeengebracht. Romero's vloot werd echter bij Reimerswaal verslagen door de Geuzenvloot van Boisot. Op 19 februari 1574 gaf Mondragón Middelburg over aan de prins van Oranje, wiens troepen de stad ingesloten hielden sedert 1572. Op 20 februari hield Oranje er zijn intocht

nadat veel katholieken vrij de stad hadden kunnen verlaten. Behalve Goes en Tholen was heel Zeeland in handen van de Oranjegezinden. Het bestuur werd omgevormd. De Staten bestonden voortaan uit de eerste edele van Zeeland, Filips Willem, de naar Spanje gevoerde zoon van Oranje, en de steden Middelburg, Zierikzee, Vlissingen en Veere, elk met één stem.

Middelburg belegerd door de Geuzen (1572-1574)

Leiden belegerd door de Spaanse troepen onder Valdez (21 augustus 1573-21 maart 1574, 26 mei 1574-3 oktober 1574), 28 stuiver, 10 juli 1574; Mailliet 71, 2; Delmonte 169 d; van Gelder 54 h. Uiterst zeldzaam, Prachtig.

(Delmonte 169 d)

De Spaanse troepen onder Valdez belegerden Leiden vanaf 21 augustus 1573, zonder deze te bestormen. Ondertussen probeerde Lodewijk van Nassau troepen te werven in Duitsland, maar omwille van het geldgebrek verliep dit moeizaam. In het begin van 1574 verscheen hij met zijn broer Hendrik en Christoffel van de Palts voor Maastricht aan het hoofd van 10.000 man. Requesens zond echter zijn beste aanvoerder, Sancho d'Avila, die snel Maastricht versterkte. Lodewijk trok naar het noorden om bij Roermond over te steken, maar d'Avila was hem voor. D'Avila kon de Maas oversteken bij Mook en versloeg Lodewijks troepen op de Mookerheide (14 april 1574) waar de drie jonge aanvoerders de dood vonden. Op 21 maart 1574 had Valdez zijn troepen weggetrokken uit het beleg van Leiden om deel te nemen aan het terugslaan van Lodewijks inval. Na diens nederlaag hernam Valdez op 26 mei 1574 het beleg van Leiden maar weer slaagde hij er niet in de stad te veroveren die uiteindelijk bevrijd werd door de Geuzenvloot op 3 oktober 1574.

Op 10 juli 1574, tijdens de tweede insluiting, werd de koers bepaald van zilveren stukken die al eerder waren geslagen en nog verder werden aangemunt. De koers werd verhoogd van 25 en 12 ½ stuiver naar 28 en 14 stuiver.

Oudewater belegerd door de Spaanse troepen onder de heer van Hierges (19 juli 1575-8 augustus 1575), 40 stuiver in tin op rond plaatje, 1575; Mailliet 90, 1; van Gelder 62 a. Van de grootste zeldzaamheid, Prachtig.

(van Gelder 62 a)

Reeds op het einde van juli 1572 was geheel Noord-Holland ten noorden van het IJ voor de opstand gewonnen. De beheersing van de Zuiderzee was daardoor stevig in de handen van de Geuzen die eveneens Oudewater bezetten met de hulp van een deel der burgerij. De Geuzen bezetten ook de stad en het slot van Gouda en maakten zich meester van Dordrecht, Gorkum, Leiden, Haarlem, Rotterdam, Schiedam, Delft en Schoonhoven. Eind juli hield in Holland alleen nog Amsterdam, waar de roomse stadsregering sterk de macht in handen hield, de Spaanse zijde. Afgevaardigden van Oudewater namen aan de bijeenkomst van de Staten van Holland deel op 19 juli 1572 te Dordrecht, waar de Staten Oranje als stadhouder erkenden in de plaats van Alva. Op 19 juli 1575 begon het Spaanse leger, aangevoerd door de heer van Hierges, aan de belegering van Oudewater. De bestorming en inname vond plaats op 8 augustus. De stad werd volledig geplunderd en uitgemoord. Tijdens de belegering betaalde de stad het garnizoen met later in te wisselen tinnen noodgegeld. Het uiterst zeldzame aangeboden 40 stuiverstuk werd op een tinnen schijf geslagen waarop zes afzonderlijke stempels: stadswapen, jaartal 1575, waarde aanduiding en GODT – MET – ONS.

Zierikzee belegerd door het Spaanse leger onder Mondragón (28 september 1575-2 juli 1576), tinnen nooddaalder van 32 stuiver, 7 november 1575; stadswapen, daaronder klok met datum 1575; daarboven klok Zeeuwse leeuw; Mailliet 130, 3; van Gelder 84 a. Afkomstig van L. Schulman, veiling 8, 6 juni 1992, lot 416. Zeer zeldzaam, Zeer Fraai.

(van Gelder 84 a)

Zoals de meeste steden in Zeeland was Zierikzee in 1572 door de Geuzen veroverd en zetelde in de Staten van Zeeland met één stem. Op 28 september 1575 stak een Spaans leger, aangevoerd door Mondragón, over naar Schouwen, doorwaadde de Zijpe en belegerde Zierikzee. Pogingen tot ontzet faalden en de stad gaf zich over op 2 juli 1576. Met toestemming van de Staten liet Zierikzee op 7 november 1575 tinnen vierkante en ronde stukken vervaardigen ter waarde van de daalder (32 stuiver) en onderverdelingen. De aanmaak van deze stukken duurde tot mei 1576. Ze komen echter allen met het jaartal 1575 voor.

Breda belegerd door de troepen van Willem van Oranje (augustus 1577-4 oktober 1577), 40 stuiver, 1577, stadswapen waaromheen legende .IN.DER.NOOT. B.A. 1577; Mailliet 17, 2; Delmonte 181; van Gelder 100 a. Uiterst zeldzaam. Zeer Fraai.

(Delmonte 181)

Willem van Oranje, baron van Breda, werd eerst te Breda, later te Brussel, opgevoed onder toezicht van Maria van Hongarije en van Karel V zelf. Daardoor was hij geheel een Bourgondisch edelman geworden. Door zijn bezittingen in Breda was hij lid van de Staten van Brabant en nam daar onder de adel de eerste plaats in. Na Alva's komst verliet Oranje Antwerpen op 11 april 1567, omringd van alle edelen die hem tot op het laatst trouw gebleven waren. Een urenlange stoet van vluchtelingen stroomde de stad uit. Van Antwerpen ging Oranje naar Breda waar hij evenmin veilig was en van daaruit trok hij verder naar Dillenburg, het stamslot der Nassau's. Breda werd hem afgenomen. Op 13 april 1571 werden de Spaanse troepen door een volksbeweging gedwongen Breda te ontruimen. In navolging van het verdrag van Marche-en-Famenne (12 februari 1577), dat door don Juan gerespecteerd werd, verlieten de Spaanse troepen Breda op 16, 17 en 18

maart 1577 en namen de weg naar Maastricht. Francisco Verdugo, die door Jerónimo de Roda, lid van de Raad van State, aangesteld werd als gouverneur van Breda, leverde op 22 maart 1577 het kasteel van Breda over aan Duitse troepen die in dienst stonden van de Spaanse koning. Dit was tegen de bevelen van de Staten die hun eigen gouverneur hadden aangesteld en druiste in tegen de belangen van de prins van Oranje aan wie de heerlijkheid Breda diende teruggegeven te worden volgens de Pacificatie van Gent. Dit verdrag bepaalde dat de Duitse troepen zouden betaald worden door de Staten. Tot de datum van betaling mochten de Duitse troepen in het land verblijven in steden aangeduid door don Juan in samenspraak met de Raad van State. In Breda handhaafde zich dus een aan de Spaanse koning getrouw garnizoen, het Duitse regiment van Freundtsperg. Sedert eind januari had de stad om de tien dagen het bedrag van 1.950 gulden moeten leveren voor het onderhoud der troepen en 100 gulden maandelijks voor de leider, kolonel Freundtsperg. Alhoewel de Pacificatie van Gent de teruggave van de goederen van de prins van Oranje uitdrukkelijk vermeldde, beschouwde de Duitse militaire leider Hans Jacob von Castell het kasteel van Breda als zijn eigen bezit. Bovendien weigerde de Raad van State met de hertog van Aarschot het kasteel van Breda aan Oranje terug te geven volgens de termen van het Eeuwig Edict, zolang de prins de nieuwe eed van trouw aan de koning niet had afgelegd. De evacuatie van Breda werd al maar uitgesteld en stad bleef overgeleverd aan het Duits garnizoen. De 13de augustus 1577 was het deficit van Breda opgelopen tot 200.000 gulden terwijl het Duitse garnizoen betaling eiste van de achterstallige soldij. Oranje besloot nu Breda te laten belegeren door Staatse troepen. Een overeenkomst werd gesloten met het Duitse garnizoen waardoor dat de stad verliet (4 oktober 1577). Dezelfde avond trok Hohenlohe aan het hoofd van Staatse troepen Breda in.

Om de soldij van het garnizoen te betalen werd van het opgeëiste zilverwerk eenzijdige noodmunten van 2 gulden en van 20 stuiver vervaardigd. De 40 stuiverstukken moesten iets minder dan een ons wegen de 20 stuiverstukken iets minder dan een half ons.

Kampen belegerd door de Staatse troepen aangevoerd door graaf van Rennenberg (juni 1578-20 juli 1578), 21 stuiver, 1578 Mailliet 22, 3; Delmonte 211; van Gelder 137 a. Van de grootste zeldzaamheid, Zeer Fraai.

(Delmonte 211)

Na de Pacificatie van Gent verliet het grootste deel van de Spaanse troepen de Nederlanden. Een Spaansgezind Hoogduits garnizoen bleef echter in Kampen achter. In juni 1578 lieten de Staten Generaal de stad door Staatse troepen, aangevoerd door de graaf van Rennenberg, insluiten. Deze dwongen het garnizoen op 20 juni 1578 de stad te verlaten. Om aan de eisen van de troepen te kunnen voldoen liet de magistraat volgens besluit van 16 mei 1578 van het stadszilver noodmunten vervaardigen van 38 stuiver en 19 stuiver, maar reeds in juli 1578 werd de koers verhoogd naar 42 stuiver en 21 stuiver aan de massa van de hele en halve kruisrijksdaalder.

Deventer belegerd door de Staatse troepen aangevoerd door graaf van Rennenberg (3 augustus 1578-19 november 1578), ¼ daalder van 11 stuiver, 1578; Mailliet - ; Delmonte 215; van Gelder 142. Van de grootste zeldzaamheid, Zeer Fraai.

(Delmonte 215)

Na de verdrijving van het koningsgezinde garnizoen uit Kampen rukte de graaf van Rennenberg op naar Deventer waar zich eveneens een koningsgezind garnizoen handhaafde. Het beleg door de Staatse troepen begon op 3 augustus 1578. Het garnizoen gaf zich over en verkreeg vrije aftocht op 19 november 1578. Reeds op 9 juni 1578, nog voor het begin van het beleg, werd het stadszilverwerk door de te Deventer gevestigde muntmeester der Drie steden verwerkt tot *klippeningen* aan dezelfde massa en gehalte als de rijksdaalder en uitgegeven aan de verhoogde koers van 44 stuiver. Halve en kwart daalders werden eveneens uitgegeven aan 22 en 11 stuiver.

Brussel ingesloten door de prins van Parma, Alexander Farnese (1579-1580), 18 stuiver, 1580; Mailliet 20, 7; Delmonte 217 a; van Gelder 161. Bijna Prachtig.

(Delmonte 217 a)

Na de overwinning van Gembloux op de Staatse troepen aangevoerd door de adel (31 januari 1578), bezette don Juan een deel van Brabant en Henegouwen. Leuven werd bezet, Brussel, Mechelen en Antwerpen bedreigd. Op 14 februari 1578 poogde hij vruchteloos Vilvoorde in te nemen en bezette Nijvel op 12 maart. Don Juan stierf echter te Namen op 1 oktober 1578 na zijn opvolger, de prins van Parma, Alexander Farnese, te hebben aangeduid. Parma was de neef van Filips II en de zoon van Margareta van Parma, de voormalige landvoogdes. Op 17 mei 1579 tekende hij met de Waalse gewesten de Vrede van Atrecht, waarin het gezag van de koning opnieuw werd erkend. Farnese veroverde Maastricht op 28 juni 1579. Ondertussen waren rellen uitgebroken in Brussel tussen voorstanders en tegenstanders van Spanje. Filips van Egmont, tegenstander van de calvinisten, trachtte aan het hoofd van een regiment infanterie en ruiters met de hulp van Spaansgezinden het stadhuis te bezetten, maar Egmont werd verjaagd door de calvinisten met aan hun hoofd de commandant van het garnizoen Vandentypel. Farnese liet de verbindingen met het noorden afsnijden maar tot een echte belegering van Brussel kwam het niet en na enkele maanden werden de verbindingen hersteld. Op 7 september 1579 bekwam Brussel het recht gouden en zilveren noodmunten te slaan. De koers van het goudstuk werd bepaald op 3 gulden of 60 stuiver, de koers van de gouden kroon, terwijl de zilverstukken de koers kregen van de Statendaalder die toen reeds was opgelopen tot 36 stuiver en 18 stuiver voor de halve daalder of halve plak die tussen 23 september 1579 en 4 juni 1580 vervaardigd werden.

Kamerijk belegerd door de Spaanse troepen (begin 1581-17 augustus 1581), daalder, 1581; Mailliet 21, 2; Delmonte 218; van Gelder 156. Uiterst zeldzaam, Zeer Fraai

(Delmonte 218)

Kamerijk werd begin 1581 door de prins van Parma ingesloten. Wanneer de hertog Frans van Alençon aan het hoofd van 10.000 man en 4.000 ruiters de stad naderde werd het beleg opgeheven (17 augustus 1581). Tijdens het beleg liet de gouverneur, d'Inchy, waarschijnlijk zilveren nooddaalders slaan.

Doornik belegerd door de troepen van de prins van Parma (5 oktober 1581-30 november 1581), 50 stuiver, 1581; Mailliet 112, 7; Delmonte 220; van Gelder 168. Van de grootste zeldzaamheid, Zeer Fraai.

(Delmonte 220)

Doornik, bestuurd door Calvinisten was de enige Waalse stad die de zijde van de Staten Generaal gekozen had tegen Spanje. Na de inname van Maastricht en de bezetting van Zuid-Brabant liet de prins van Parma Doornik insluiten op 5 oktober 1585. De gouverneur van de stad, de prins van Espinoy, was afwezig en de verdediging werd geleid door zijn vrouw Philippine de Lalaing en François de Divion, heer van Estrelles. Doornik capituleerde op 30 november 1581. Tijdens het beleg werd het zilverwerk van de burgerij omgesmolten en verwerkt tot stukken van 50, 25 en 12 ½ stuiver. De nooddaalder van 50 stuiver woog een ons (30,63 g) en de koers was deze van de Filipsdaalder in 1581.

Ieper belegerd door de troepen van de prins van Parma (augustus 1583-april 1584), Hongaarse dukaat van Lodewijk II, 1526 met tegenstempel Y. Delmonte 551 (dit exemplaar). Afkomstig van de verzameling Théry, veiling Vinchon, Parijs, 23 oktober 1963, en van de verzameling Veldeman, veiling Elsen 62, 24 juni 2000, lot 1276. Van de grootste zeldzaamheid, Prachtig.

(Delmonte 551, dit exemplaar)

Ieper belegerd door de troepen van de prins van Parma (augustus 1583-april 1584), daalder van 's Herenberg op naam van Frederik van den Berg, met tegenstempel ongekroonde gothische Y in kadertje. Delmonte 223 f (dit exemplaar); Haeck 748 (dit exemplaar). Afkomstig van de verzameling C. Michiels, veiling Elsen 58, 13 juni 1998, lot 1943. Van de grootste zeldzaamheid, Fraai à Zeer Fraai, tegenstempel Zeer Fraai.

(Delmonte 223 f, dit exemplaar)

Aire-sur-Lys, belegerd door de Fransen (1641), 8 reales, 1641. Mailliet 1, 1. Afkomstig uit de veiling Helbing 1929, lot 1931. Uiterst zeldzaam, Zeer Fraai.

(Mailliet 1, 1)

Jean Elsen

Brussel, 15 januari 2007